

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ**

Дипломна робота

бакалавра

з теми:

«КОНФУЦІАНСТВО В ПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ КИТАЮ В ХХ ст.»

Виконала:

студентка групи Іst1-В17

спеціальності 014.03 Середня освіта

(Історія)

денної форми навчання

Соха Анастасія Ярославівна

Науковий керівник:

старший викладач

кафедри всесвітньої історії

Верстюк Володимир Вікторович

Рецензент:

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Історіографія питання та огляд джерельної бази.....	7
1.1. Історіографія питання.....	7
1.2. Джерельна база роботи.....	10
Розділ 2. Етично-політичні основи конфуціанства.....	14
2.1. Основні принципи конфуціанства.....	14
2.2. Інтерпретація принципів конфуціанства на кінець XIX – початок XX ст.....	21
Розділ 3. Конфуціанство в політичній концепції Сунь Ятсена.....	28
3.1. Історичні умови формування політичних поглядів Сунь Ятсена...28	
3.2. Роль конфуціанства в діяльності Сунь Ятсена.....	32
Розділ 4. Конфуціанство в політичній концепції Мао Цзедуна.....	38
4.1. Конфуціанство в концепції Мао Цзедуна в період до утворення і в ранній період існування КНР.....	38
4.2. Конфуціанство в період «культурної революції».....	46
Висновки.....	54
Список використаних джерел та літератури.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. В даний час триває зростання економічної і політичної могутності Китайської Народної Республіки. Стрімкий розвиток країни диктує необхідність детального вивчення внутрішніх суспільно-політичних процесів, що відбуваються в державі. Важливою основою подібних процесів є ідеологічна складова. У Китаї такою основою стало конфуціанство, яке протягом двох з половиною тисячоліть направляло духовне життя країни в історико-культурному відношенні, підкреслюючи її особливу роль в історії світової цивілізації.

Конфуціанство справило величезний вплив на формування основ політичного менталітету китайців. Спираючись на ідеї конфуціанства, формувалися підходи до управління країною і регулювання відносин у суспільстві, а також встановлювалися єдині правила виховання, формувалися принципи життя китайців, система цінностей і норми поведінки. Ідеї конфуціанства стали тим фундаментом національної культури, який вплинув на формування менталітету сучасної китайської нації і формування національного характеру.

У XX ст. Китай пережив бурхливі часи, які позначились ліквідацією Цінської династії, революційними подіями, боротьбою за економічну та політичну незалежність, встановленням комуністичного режиму, подальшими перетвореннями зі всіма негативними наслідками тоталітарного режиму. Всі ці процеси так чи інакше базувались на принципах конфуціанства, принаймні політичні лідери намагались використати їх на свою користь, тому оцінка цих процесів неможлива без вивчення впливу вказаної ідеологічної складової, що й визначає актуальність теми роботи. Аналіз модернізації конфуціанства в політичній культурі Китаю також важливий для розуміння сучасних внутрішніх суспільно-політичних процесів, що відбуваються в державі.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, темами, планами.
Дипломна робота бакалавра виконана відповідно до тематики, яку розробляє кафедра всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Мета дослідження полягає у тому, щоб дослідити роль конфуціанства у політичних концепціях Китаю у ХХ ст.

Для досягнення мети потрібно розв'язати такі **завдання**:

- висвітлити стан наукової розробки теми та її джерельну базу;
- виявити основні принципи етико-політичного вчення конфуціанства;
- визначити стан конфуціанства в китайському суспільстві в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.;
- виявити причини трансформації конфуціанства;
- розглянути політичні концепції Сунь Ятсена і Мао Цзедуна;
- проаналізувати роль конфуціанства в їх діяльності;
- показати синтез конфуціанських і західних ідей в політичних концепціях Сунь Ятсена і Мао Цзедуна.

Об'єктом дослідження є політична культура Китаю.

Предметом дослідження є модернізація конфуціанства в політичній культурі Китаю у ХХ ст.

Хронологічні межі роботи охоплюють період ХХ ст., хоча такі межі досить умовні, адже принципи конфуціанства зберігаються в Китаї дві з половиною тисячі років і щоб простежити їх вплив на політичне життя ХХ ст. обов'язково слід повертатися до попередніх етапів у розвитку країни, а тому доводилось виходити за встановлені хронологічні межі.

Вибір нижньої межі (початок ХХ ст.) пояснюється виникненням переломного моменту в історії Китаю і формуванням революційної ситуації в країні. Верхня межа обумовлена завершенням проведення «культурної революції», яка повинна була позбавити країну від пережитків старого, а саме від конфуціанства з його акцентами на традиції і правилах, і завершити

роботу по формуванню ідеологічного режиму, заснованого на «ідеях» Мао Цзедуна.

Географічні межі дослідження включають територію Китайської Народної Республіки у сучасних її кордонах.

Методи та методологія дослідження. Методологічною основою дослідження даної роботи став принцип історизму, що забезпечує всебічний аналіз першоджерел і розуміння їх цінності. Використання цього принципу, дозволило розглянути модернізації конфуціанства у взаємозв'язку з процесами, які відбувалися в китайському суспільстві в контексті його історичного розвитку. Цивілізаційний підхід дозволив зрозуміти специфіку Китаю і конфуціанства як об'єктів історичного пізнання, що відігравали самостійну історичну роль. Методи дослідження – це, перш за все, загальнонаукові методи аналізу і синтезу. Серед спеціальних методів використовувалися порівняльно-історичний, історико-генетичний і структурно-функціональний. Порівняльно-історичний метод дозволив порівняти роль конфуціанства в період Сінхайської революції, в період становлення комуністичної партії і утворення нової держави, а також в період «культурної революції». Історико-генетичний метод застосовувався при вивченні основних ідеологічних цінностей, втілених в конфуціанстві і їх вплив на формування нових ідеологічних режимів в Китаї в першій половині ХХ ст. Використаний структурно-функціональний метод, був необхідний для виявлення основних ідей конфуціанства, які вплинули на формування політичних думок Сунь Ятсена і Мао Цзедуна.

Елементи наукової новизни роботи полягають у дослідженні теми, яка недостатньо висвітлена в історіографії. У процесі роботи було виявлено роль конфуціанства у політичних процесах у Китаї у ХХ ст., з'ясовано наслідки специфіку китайського шляху розвитку через революції, тоталітарний режим до поступового відродження та завоювання ключових позицій у політичному та економічному житті сучасного світу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що фактичний матеріал, теоретичні положення та висновки можуть бути використані у подальшій науковій і освітній роботі. Вони можуть бути використані при підготовці узагальнюючих й спеціалізованих праць з історії країн Азії загалом, та Китаю зокрема.

Апробація дослідження здійснена шляхом обговорення окремих її положень на засіданні кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Структура роботи відповідає меті і завданням дослідження. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел та літератури. Обсяг основного тексту роботи становить 56 сторінок. Повний обсяг роботи – 63 сторінки. Список використаних джерел та літератури складає 68 найменувань.

ВИСНОВКИ

У результаті розв'язання поставлених завдань вдалось сформувати наступні висновки.

Аналіз історіографії теми свідчить про досить високу ступінь її вивченості, втім залишаються питання, які неоднозначно трактуються дослідниками, що й зумовлює актуальність та важливість теми дипломної роботи. Наявна джерельна база змістовна та репрезентативна, а тому вона є достатньою основою для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети роботи.

Китай – держава з багатовіковою історією, яка тривалий час розвивалася, практично не взаємодіючи з європейськими країнами. Основою традиційної духовної культури Китаю було конфуціанство, яке стало найбільш потужною і довговічною традицією. Вивчивши основні принципи етико-політичного вчення конфуціанства, можна сказати, що конфуціанська ідеологія базується на вченні про високу моральність. У конфуціанстві основне місце займають питання етики, моральної природи людини, а також принципи управління державою. Конфуцій розробив цілу систему морально-етичних догм і норм поведінки людини, які справили величезний вплив на формування традиційних політичних засад китайської цивілізації. Універсальність конфуціанського вчення забезпечила його довговічність і сталість у передачі традицій політичної культури від одного покоління до іншого.

Конфуціанська ідеологія спрямовувала духовне життя Китаю протягом двох з половиною тисячоліть. За цей час конфуціанське вчення поступово еволюціонувало, тому з кінця XIX – початку XX ст. воно виявилось здатним до сприйняття європейських ідей. На той час у процесі поступового відкриття Китаю до зовнішнього світу, існуюча політична доктрина під ударами ззовні дала тріщини, крізь які в Китай проникли різні європейські соціально-політичні ідеї, як ліберально-демократичні, так і радикальні,

включаючи різні форми соціалізму, анархізму і комунізму. Могутність Піднебесної імперії, заснована на духовній досконалості, зазнала поразки перед матеріально-технічною перевагою Заходу. Саме ця обставина справила визначальний вплив на освічені верстви традиційного Китаю, історично зорієнтованого на пріоритет етичних і духовних норм. Китай, залишаючись відсталою напівколоніальною державою, виявився в стані глибокої кризи внаслідок експансії інших держав і нестабільності всередині країни. Нездатність влади відстоювати свої інтереси і захищати народ сприяли зростанню невдоволення, що призвело до Сінхайської революції 1911 р., яка стала ключовим моментом в історії розвитку держави.

Проникнення різних універсальних уявлень чужої культури стало поштовхом для переосмислення і оновлення багатой культурної спадщини Китаю. Однією з особливостей традиційної китайської політичної думки є практика запозичення і трансформації чужих ідей за умови, що переймається в основному те, що близьке до вже існуючого устрою. Саме така особливість визначила ставлення китайців до нових ідей і інститутів, від демократії і лібералізму до соціалізму і комунізму. Незважаючи на те, що конфуціанство як державна ідеологія фактично було відкинуто, ідеї конфуціанства, які живили суспільну свідомість протягом більше двох тисяч років і лежали в основі поведінки китайського суспільства, активно використовувалися новими політичними лідерами. Тому Сунь Ятсен застосував деякі конфуціанські принципи та успішно синтезував їх із західними новаціями.

У Китаї, який протягом століть керувався не стільки з допомогою законів, скільки на основі системи ідеологічного виховання і примусу, ідеологічні цінності є одним з чільних елементів в системі політичної влади. Оскільки ідеологічні компоненти китайського суспільства, втілені в конфуціанстві, продовжували зберігатися в першій половині ХХ ст., це впливало на формування нового ідеологічного режиму. В період Громадянської війни в Китаї, ідеї Мао Цзедуна визначили боротьбу за побудову нового суспільства і нової держави китайського народу. Мао

створює і обґрунтовує новий напрямок марксизму – маоїзм, який ґрунтується на ідеях марксизму-ленінізму і деяких традиційних аспектах китайської філософської думки. Маоїзм був формою марксизму, більш пристосованою до реалій того часу і до історії Китаю.

В основі китайської політичної традиції завжди лежали ідеї рівності і справедливості, пошук соціальної гармонії та орієнтація на авторитетного лідера. Тому ідеї революції, наповнені змістом конфуціанства, з її авторитетним діячем Сунь Ятсена, а пізніше – зростання впливу комуністичної партії на чолі з Мао Цзедунем були з легкістю сприйняті китайським суспільством.

Період «культурної революції» в 1966 – 1976 рр., який характеризується активною світоглядною боротьбою проти конфуціанства, завдав сильного удару по китайській культурі. Конфуціанство з його акцентами на традиції і ритуал розглядалося як перешкода для нових соціальних перетворень. «Культурна революція» повинна була, за задумом її керівників, завершити роботу по формуванню ідеологічного режиму, заснованого на ідеях Мао Цзедуна. Вона перевернула ґрунт духовної культури всього Китаю, прагнучи знищити будь-яких ідейні цінності, які не вкладалися в жорстку ідеологічну схему маоїзму. Однак, незважаючи на заперечення конфуціанських канонів і прагнення зламати стару культуру, конфуціанству вдалося встояти під натиском «культурної революції», та після реабілітації стати складовою ідеологічної доктрини сучасного Китаю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

І. ДЖЕРЕЛА

1. VII Всекитайский съезд КПК. *China Internet Information Center*. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://russian.china.org.cn/china/archive/shiqida/2007-06/17/content_8950970.htm
2. Доклад Линь Бяо на IX Всекитайском съезде КПК [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64561/4429445.html>
3. Конфуцианское «Четверокнижие» («Сы шу»). Пер. с кит. и коммент. А. И. Кобзева. Москва: Восточная литература, 2004. 431 с.
4. Конфуций. «Лунь юй»: исслед., пер. с кит., коммент. Л. С. Переломов. Москва: Восточная литература, 1998. 588 с.
5. Конфуций. Суждения и беседы; пер. с китайского П. С. Попова. Санкт-Петербург: Азбука, 2012. 216 с.
6. Конфуций. Я верю в древность; сост., перевод и коммент. И. И. Семененко. Москва: Республика, 1995. 384 с.
7. Мао Цзэдун. Избранные произведения: в 5 т.; пер. с кит. Пекин: Издательство литературы на иностранных языках, 1967 – 1977. Т. 1. 1967. 452 с.
8. Мао Цзэдун. Избранные произведения: в 5 т.; пер. с кит. Пекин: Издательство литературы на иностранных языках, 1967 – 1977. Т. 2. 1969. 612 с.
9. Мао Цзэдун. Избранные произведения: в 5 т.; пер. с кит. Пекин: Издательство литературы на иностранных языках, 1967 – 1977. Т. 5. 1977. 640 с.
10. Программа государственного переустройства Китая 1924 г. *Всеобщая история государства и права*. 2014. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://constitutionallaw.ru/?p=1868>

11. Сунь Ятсен. Избранные произведения: перевод; Отв. ред. С. Л. Тихвинский. Москва: Наука, 1985. 784 с.
12. Юй Хуа. Десять слов про Китай; пер. с кит. Р. Г. Шапиро. Москва: Астрель, 2012. 220 с.
13. Mao Zedong. Little Red Book (Quote). Publisher: Peking Foreign Languages Press. [Electronic resource]. Access mode: https://www.marxists.org/ebooks/mao/Quotations_from_Chairman_Mao_Tse-tung.pdf

II. ЛІТЕРАТУРА

14. Безродный А. Г., Хо Янь. Неоконфуцианство в период «культурной революции» в Китае. *Исследования по истории и философии науки и техники*. 2019. Т. 28. № 2. С. 3-10. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://vestnikdnu.dp.ua/index.php/ifnit/article/view/111>
15. Бокщанин А. А., Непомнин О. Е., Степугина Т. В. История Китая: древность, средневековье, новое время; Ин-т востоковедения РАН. Москва: Восточная литература, 2010. 600 с.
16. Бондарева В. В. Исторические особенности китайской цивилизации как предпосылки «культурной революции Мао Цзэдуна (1966-1976). *Альманах современной науки и образования*. Тамбов: Грамота 2015. № 9 (99). С. 33-35.
17. Борох Л. Н. Конфуцианство и европейская мысль на рубеже XIX – XX веков. Москва: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2001. 287 с.
18. Бурлацкий Ф. М. Мао Цзэдун и его наследники. Москва: Международные отношения, 1979. 400 с.
19. Бычкова Т. А. Культура традиционных обществ Китая и Японии: учебное пособие к специальному курсу лекций. Томск: Изд-во Томского университета, 2003. 63 с.
20. Васильев Л. С. История религий Востока. Москва: Книжный дом «Университет», 2000. 425 с.

21. Васильев Л. С. Культы, религии, традиции в Китае. Москва: Издательская фирма «Восточная литература», 2001. 488 с.
22. Ветлужская Л. Л. Роль Конфуция в период кампании критики Линь Бяо (1973-1975 гг.). *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2015. № 10. Ч. 5. С. 210-212.
23. Виноградов А. В. Китайская модель модернизации. Поиски новой идентичности. Москва: НОФМО, 2008. 368 с.
24. Волкогон Д. А. Маоизм: угроза войны: анализ милитаристской сущности идеологии и политики маоизма. Москва: Воениздат, 1981. 242 с.
25. Гуцуляк О. Б. Об антиконфуцианском характере «культурной революции» в Китае (1966 – 1976). *Электронный научно-практический журнал «Гуманитарные научные исследования»*. 2015. № 11. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://human.snauka.ru/2015/11/12635>
26. Долгих О. Конфуцианство: традиции и современность. *Вестник ЧелГУ*. 2003. № 1. С. 101-110.
27. Духовная культура Китая: энциклопедия / гл. ред. М. Л. Титаренко. Москва: Восточная литература, 2006. 568 с.
28. Ермаченко И. С. Особенности модернизации в Китае. *Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 9, Востоковедение и африканистика*. 2004. № 2. С. 214-223.
29. Зыонг К. К. Основные этапы развития конфуцианства в Китае. *Научный аспект*. 2013. № 3. С. 86-90.
30. Иванова М. В. Трансформация понятийных способностей основных категорий конфуцианства. *Молодой ученый*. 2015. № 18. ч. 5. С. 517-520.
31. Идеино-политическая сущность маоизма / ред. М. И. Сладковский; АН СССР, Ин-т Дальнего Востока. Москва: Наука, 1977. 443 с.
32. История политических и правовых учений: учебник / под общ. ред. О. В. Мартышина. Москва: Проспект, 2016. 971 с.

33. Каретина Г. С. Конфуцианство в процессе модернизации Китая. *Известия Восточного института*. 2015. № 2 (26). С. 3-9.
34. Каретина Г. С. Традиционная культура и процесс модернизации в Китае. *Россия и АТР*. 2009. № 4. С. 141-149.
35. Картунова А. И. Политический образ Сунь Ятсена в переписке И В. Сталина и Г. В. Чичерина с Л. М. Караханом (1923 – март 1925 гг.). *Проблемы Дальнего Востока*. 2010. № 1. С.124-135.
36. Киссинджер, Генри. О Китае; [пер. с англ. В.Н. Верченко]. Москва: Издательство АСТ, 2015. 635 с.
37. Кобзев А. И. Философия китайского неоконфуцианства. Москва: Восточная литература, 2002. 606 с.
38. Конфуцианство в Китае : проблемы теории и практики / отв. ред. Л. П. Делюсин. Москва: Наука, 1982. 264 с.
39. Коростовец И. Я. Россия на Дальнем Востоке. Пекин: Т-во «Восточное просвещение», 1958. 157 с.
40. Кудряшева Е. Е. Влияние конфуцианства на внешнеполитическую стратегию КНР в период правления Мао Цзэдуна. *Сборник работ 62-й научной конференции студентов и аспирантов Белгосуниверситета*, 17 – 20 мая 2005 г., Минск, 2005. Ч. 3. С. 157-162.
41. Малявин В. В. Конфуций. Москва: Молодая гвардия, 2010. 357 с.
42. Мартынов Д. Е. Конфуцианское учение и маоизм: из истории социально-политической теории и практики Китая в XX веке. Казань: Изд-во Казанского университета, 2006. 363 с.
43. Меликсетов А. В. Социально-экономическая политика гоминьдана в Китае (1927 – 1949); АН СССР, Ин-т востоковедения, Москва: Наука, 1977. 317 с.
44. Михайлов В. С. Пошуки підходів щодо соціального та державного управління: конфуціанство та легізм. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Київ: ІВЦ «Політехніка». 2008. № 1. С. 68-79.

45. Михайлов В.С. Філософська традиція Китаю: людський вимір та вплив на сучасність. Київ: ТОВ «СІК ГРУП Україна», 2014. 252 с.
46. Моисеева О. Г. Влияние конфуцианства на конституционное развитие Китая в XX веке. *Правовая мысль в образовании, науке и практике*. 2018. № 1 (7). С. 78-81.
47. Не Юаньдун. Новое понимание философских идей Мао Цзэдуна; пер. с кит. В. Г. Бурова. *Вопросы философии: научно-теоретический журнал*. 2007. № 5. С. 136-146.
48. Новикова Е. Ю. Социально-философские взгляды Мао Цзэдуна. *Вестник Академии: социально-гуманитарные вопросы*. 2012. № 2. С. 77-79.
49. Новикова Е. Ю. Философия Мао Цзэдуна и современность. *Вестник Российского экономического университета имени Г.В. Плеханова*. 2013. № 12 (66). С. 31-37.
50. Переломов Л. С. Конфуций и Конфуцианство с древности по настоящее время (V в. до н. э. – XXI в.). Москва: Стилсервис, Ин-т Дальнего Востока РАН, 2009. 704 с.
51. Переломов Л. С. Конфуций: жизнь, учение, судьба. Москва: Наука, 1993. 440 с.
52. Петрова И. А., Авходеева Е. А. Культурные революции XX века: разрыв с традиционной культурой или ее продолжение? *Logos et Praxis*. 2014. № 1. С. 13-20.
53. Просеков С. А. Конфуцианство: духовное начало и экономическое процветание. *Финансы: теория и практика. Философия, этика, религиоведение*. 1999. № 3. С. 72-79.
54. Ракитянский Н. М., Сунь Цзыци. Опыт концептуального моделирования китайского политического менталитета. *Вестник Московского университета*. Серия 12. Политические науки. 2016. № 5. С. 64-86.
55. Рысаков А. С. Конфуцианство как духовная традиция. *Вестник РХГА. Религиозные традиции Дальнего Востока*. 2009. № 3. С. 120-130.

56. Рысаков А. С. Основные тенденции в конфуцианстве эпохи Цин. *Вестник РХГА*. 2011. № 1. Том 12. С. 133-144.
57. Сидихметов В. Я. Китай: страницы прошлого. Смоленск: Русич, 2010. 544 с.
58. Смирнов Д. А. Теория «новой демократии» Мао Цзэ-дуна. *Духовная культура Китая: энциклопедия: в 5 т. / гл. ред. М. Л. Титаренко; Т. 4: Историческая мысль. Политическая и правовая культура*. Москва: Восточная литература, 2009. С. 303-307.
59. Сорокина С. В. Внешнеполитические воззрения Сунь Ятсена. Сборник: *Россия и Китай: история и перспективы сотрудничества. Материалы V международной научно-практической конференции*. Благовещенск. 2015. С. 320-322.
60. Сущенко М. А. «Новое конфуцианство» в общественно-политической жизни современного Китая. *Вестник КемГУКИ*. 2015. № 32. С. 116-119.
61. Титаренко М. Л. Китай: цивилизация и реформы. Москва: Республика, 1999. 240 с.
62. Тихвинский С. Л. Движение за реформы в Китае в конце XIX века. Москва: Наука, 1980. 360 с.
63. Тихвинский С. Л. Сунь Ятсен – китайский революционер-демократ // Предисловие ко второму изданию «Избранных произведений» Сунь Ятсена. Москва: Наука, 2006. 388 с.
64. Шеин С. Конфуций – любимый наставник коммунистов. *Общественно-политическое интернет-издание ASIATIMES.RU*. 10.07.2002. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://asiatimes.narod.ru/story2002/00995/09.htm>
65. Шерстова Л. И., Ван Гохун Конфуцианские принципы нравственного воспитания человека и их значения для современности. *Вестник Томского государственного университета*. 2017. № 425. С. 172-177.

66. Ши Сяолун. Образ Китая и китайцев в произведениях русских путешественников XIX - начала XX века. *Филология и культура. Филологические науки. Литературоведение*. 2016. № 4 (46). С. 280-287.
67. Ronnie L. Littlejohn. Confucianism. An Introduction. London – New York: I. B. Tauris, 2011. 232 p.
68. Yao, Xinzhong. An Introduction to Confucianism. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 371 p.